

בקשת גשמים בארץ ישראל בזמן הזה

שלא אמר כן אלא מפני עולי רגלים שיחזרו לבתיהם קודם שירדו גשמים, ועכשיו בעונותינו שאין שם עולי רגלים מתחילים לשאול בתפלת ערבית של מוצאי יום טוב וכן כתוב בפסקי הגאונים ז"ל.

רמב"ם (הלכות תפילה פ"ב הט"ו-טז):

משבעה ימים במרחשון שואלין את הגשמים בברכת השנים כל זמן שמזכיר הגשם. במה דברים אמורים? בארץ ישראל, אבל בשנער ובסוריא ובמצרים ובמקומות הסמוכות לאלו והדומין להן שואלין את הגשמים ביום ששים אחר תקופת תשרי.

ר"ן (תענית ב. באלפס):

מדבריהם צריך לומר, דכי איפסקא הלכה כרבן גמליאל, היינו אפילו לאחר החורבן, לפי שהיו מתאספין בכל הסביבות ברגל לירושלים כמו שעושין גם היום, ומפני העולים הללו ראוי שנאחר השאלה, שהיא היתה עיקר התקנה.

מדרש שיר השירים (פ"ד כח):

מה יונה זו, אף על פי שאתה נוטל גזליה מתחתיה אינה מנחת שובכה לעולם, כך ישראל, אף על פי שחרב בית המקדש לא בטילו שלוש רגלים.

בבא מציעא כח.

משנה. ועד מתי חייב להכריז? עד כדי שידעו בו שכניו, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: שלש רגלים, ואחר הרגל האחרון שבעה ימים, כדי שילך לביתו שלשה ויחזור שלשה ויכריז יום אחד.

גמרא. תנא: שכני אבידה. מאי שכני אבידה? אילימא שכנים דבעל אבידה - אי ידע ליה ליזול ולהדרה נהליה! אלא: שכני מקום שנמצאת בו אבידה. רבי יהודה אומר כו'. ורמינהו: בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים, רבן גמליאל אומר: בשבעה בו, (שהוא) חמישה עשר יום אחר החג, כדי שיגיע אחרון שבארץ ישראל לנהר פרת!

משנה בתענית (א', ג; תענית י.):

משנה. בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים. רבן גמליאל אומר: בשבעה בו, חמשה עשר יום אחר החג, כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת.

תענית ו, י.:

גמרא. אמר רבי אלעזר: הלכה כרבן גמליאל.

משנה בתחילת תענית (ב.):

רבי יהודה אומר: העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג - האחרון מזכיר, הראשון אינו מזכיר.

תענית ד:

אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה.

אמר ליה רבי זירא לרבי אסי: ומי אמר רבי יוחנן הכי? והתנן: בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים, רבן גמליאל אומר: בשבעה בו. ואמר רבי אלעזר: הלכה כרבן גמליאל!

אמר ליה: גברא אגברא קא רמית?

איבעית אימא: לא קשיא; כאן - לשאול, כאן - להזכיר. והאמר רבי יוחנן: במקום ששואל מזכיר! - ההוא להפסקה איתמר. - והאמר רבי יוחנן: התחיל להזכיר - מתחיל לשאול, פסק מלשאול - פוסק מלהזכיר!

אלא לא קשיא: הא - לן, הא - להו. מאי שנא לדידן - דאית לן פירי בדברא, לדידהו נמי - אית להו עולי רגלים! - כי קאמר רבי יוחנן בזמן שאין בית המקדש קיים.

השתא דאתית להכי הא והא לדידהו, ולא קשיא: כאן - בזמן שבית המקדש קיים, כאן - בזמן שאין בית המקדש קיים.

רמב"ן (מובא בחידושי רבי אהרן הכהן מלוניל):

הרמב"ן כתב עכשיו במקומות אלו שצריכים מטר כבני ארץ ישראל שואלים את הגשמים במוצאי יום טוב שזהו דעת רבן גמליאל שאומר בז' במרחשון

אמר רב יוסף: לא קשיא: כאן - במקדש ראשון, כאן - במקדש שני. במקדש ראשון, דנפיש ישראל טובא, דכתיב בהו יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרב - בעינן כולי האי, במקדש שני דלא נפיש ישראל טובא, דכתיב בהו כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות ששים - לא בעינן כולי האי.

אמר ליה אביי: והא כתיב וישבו הכהנים והלויים וגו' והמשררים והשוערים... וכל ישראל בעריהם וכיון דהכי הוא - אפכא מסתברא: מקדש ראשון דנפיש ישראל טובא, דמצוות עלמא, ומשתכחי שיירתא דאזלי בין ביממא ובין בליליא - לא בעינן כולי האי, וסגי בתלתא יומא. מקדש שני, דלא נפיש ישראל טובא ולא מצוות עלמא, ולא משתכחי שיירתא דאזלי בין ביממא ובין בליליא - בעינן כולי האי. רבא אמר: לא שנא במקדש ראשון ולא שנא במקדש שני, לא הטריחו רבנן באבדה יותר מדאי.

תוס' ב"מ כח. ד"ה חמישה:

חמשה עשר יום - וא"ת והלא א"י היא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה ומהלך אדם עשרה פרסאות ביום הוי ארבעים יום באורך וירושלים מן הירדן שהוא תחום א"י מהלך יום אחד כדאיתא בביצה (דף ה.) נשאר מצד אחד ל"ט ימים וי"ל דעם כרמים ויערים היה ארבע מאות פרסה אבל מישוב לא היה כל כך.

רבנו פרץ (בשטמ"ק שם):

יש לומר דהיו הולכים על סוסים ט"ו פרסאות בכל יום אבל אדם בינוני המהלך ברגליו אינו הולך כי אם עשרה פרסאות ליום. עוד יש לומר דודאי האחרון שבארץ ישראל מן הישובים היו הולכים לביתם בט"ו יום אבל מישוב האחרון שבארץ ישראל עד נהר פרת היה מהלך חמשה ימים מיערות ומשדות.

קרבן נתנאל (הרב נתנאל וייל) תענית שם, פרק ראשון (אות ת)

תענית יד:

שלחו ליה בני נינוה לרבי: כגון אנן, דאפילו בתקופת תמוז בעינן מטרא, היכי נעביד? כיחידים דמינן או כרבים דמינן? כיחידים דמינן - ובשומע תפלה, או כרבים דמינן ובברכת השנים? שלח להו: כיחידים דמיתו, ובשומע תפלה.

שר"ת הרא"ש (כלל רביעי, סימן י'):

ויהי בשנת חמשת אלפים ושבעים ושלש לבריאת עולם, נעצרו הגשמים ולא המטיר כל החורף אלא מעט מזעיר, ויקראו צום להתחנן לה' לתת מטר על פני האדמה. ויהי בליל ראשון של פסח אחרי תפלת ערבית, ואדוני אבי הרא"ש היה יושב על פתח ביתו, ואנחנו קצת מהחברים עומדין עליו מימינו ומשמאלו. ויאמר: עתה היה טוב לעורר הדבר אשר מעולם תמהתי עליו: למה לא יזכירו ושאלו הגשם עד שבועות? ויענוהו קצת מהחברים: טוב הוא שתודיע הדבר לזקנים ויעשו כן; וישר בעיניהם, וישלחו לחזן הכנסת להזכיר למחר הגשם. ויעשו כן, ויזכירו בני הכנסת הגדולה ה"ג מדות; ויהי קול, כהזכירו, והנה רעש מקצת החכמים אשר לא היה הדבר בעצתם, ויוציאו קול לאמר שלא היה ראוי להזכירו, שסימן קללה הוא. ויתאפק א"א הרא"ש ולא דבר ביום ההוא מאומה, עד ליל חולו של מועד. ויכתוב מגלת ספר לחזק דבריו זה תרפה. על כי שמעתי כי יש תמהים על דברי, באתי לפרש מה שאמרת... מכבר ימים רבים באשכנז נתרעמתי על שני דברים שראיתי שנוהגים בימים הללו.

...דבר התלוי בצורך השעה ואין בו שינוי לעבור על דברי תורה, ראוי לילך אחר השנים והמקומות והזמן. דבבל שוכנת על מים רבים ולא היו צריכין גשמים... אבל בארץ אשכנז, שזמן הזרע הוא מחצי תשרי ואילך, הדבר ידוע שאם לא ירדו גשמים מיד אחר הזרע שהוא מתקלקל...

לפי ששנוי במשנה: ר"ג אומר: בז' במרחשון שואלים את הגשמים, ואמר ר' אלעזר: הלכה כר"ג... ומשני [בגמרא בתענית שם]: הא לן הא להו; דבני בבל אית להו פירי בדברא... אלמא, שכל אלו הזמנים אינן אלא לפי צורך המקום והזמן.

או אשכנז בכללה, כיחידים דמו בשומע תפלה; ומיהו
אם בארץ אחת כולה הצריכים מטר בימות החמה.

מנחת חינוך מצוה רפ"ד:

ואמנם הטעם נראה לומר לפי מה דאיתא בתענית י"ד
ע"ב גבי שלחו ליה בני נינוה לרבי כגון אנו דצריכים
למטר וכו' ושלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפילה.
וכן פסק בשו"ע או"ח סי' קי"ז ס"ב דאפילו מדינה
שלימה כגון ספרד ואשכנז אין שואלין בברכת השנים
רק בשומע תפלה משום דבני חוץ לארץ דינם
כיחידים...

הטעם פשוט לענ"ד משום דכל חוץ לארץ הוי דינם
כיחידים לכן אין בהם תענית ציבור.

הרב קוק (שו"ת משפט כהן, סימן קמ"ד, עמ' שלו):

"וכפי הנראה שהטעם הוא דסבירא ליה דארץ ישראל
לעולם כרבים דמו, דהקהל שבארץ ישראל חשוב ככל
ישראל."

הב"ח (ק"ז):

מיהו קיבלתי דיש להיזהר שלא לשאול גשמים כלל
שלא בזמן שתקנו חכמים אפילו בשומע תפילה אלא
מרצין לפניו יתברך בתעניות ובסליחות בי"ג מידות
ואומרים פסוקים ומזמורים של מטר אבל אין שואלין
ותן טל ומטר. זכר לדבר עובדא דרבא פ"ג
דתענית... כיוון דחזינן דאיכא סכנתא אף לחכמי
התלמוד בדאטרח שלא לצורך אפילו בשומע תפילה
כל שכן דאיכא סכנתא לדידן אף בדאטרח לצורך.
ושמעתי ששני גדולים עשו מעשה כשהיה עצירת
גשמים בימות החמה לשאול בציבור ותן טל ומטר
בשומע תפילה ונאסף כל אחד לעמיו באותה שנה
ותלו הדבר בדאטריחו קמי שמיא.

תוספתא תענית פרק א הלכה ב-ג:

"מימתיי שואלין את הגשמים? משתגיע זמנה של
רביעה... אי זו היא רביעה ראשונה? ...רבי יהודה
אומר: הבכירה לשבעה, בינונית לשבעה עשר, אפילה
לעשרים ושלשה.

והמנהג השני, שנוהגין לפסוק מלשאל ולהזכיר ביום
טוב הראשון של פסח; והדבר ידוע שבאשכנז עיקר
קיום התבואה היא על ידי הגשמים שבין פסח
לעצרת. ...באשכנז, שאי אפשר לתבואה להתקיים
זולתי במטר שבין פסח לעצרת, סימן ברכה הוא
להם; ולמה לא נשאל ונזכיר עד עצרת?

... ועוד ראייה מהא (שם /תענית/ י"ד ב') דשלחו ליה
אנשי נינוה לרבי: כגון אנו, דצריכי למטרא אפילו
בתקופת תמוז, כיחידים דמינן ובשומע תפלה אמרינן
ליה, או כרבים דמינן ובברכת השנים אמרינן ליה?
שלח להם: כיחידים דמיתו ובשומע תפלה... אלמא,
דר' לא פליג אלא בבני עיר אחת; אבל ארץ אשכנז,
שהיא רחבת ידים, מודה ר' דשואלין [כל זמן שהם
צריכין, וכיון ששואלין מפני הצורך, כ"ש...]

כל אלו הדברים דנתי לפני רבותי באשכנז ולא היה
אדם מערער לדברי; אלא שאמרו: אין אנו צריכין
לשנות המנהג באשכנז...

ועתה, שראיתי כי בעונותינו הגשמים נעצרו,
ונתקלקלו הזרעים, ומתענין בשביל הגשמים, ואף
בשבתות וימים טובים, שאין מתענין, מזכירין שלש
עשרה מדות ואומרים פסוקים של מטר. אמר לי לבי:
עתה הגיע העת לתקן מה שנתאויתי זה ימים רבים,
כי בודאי שישמעו לך בעת צרה כזאת; ואם יקיימו
עליהם בשנה הזאת, יערב עליהם ולא ישובו ממנה.
וכן בודאי היו עושים, אלא שהטו את לבבם והסבו
את דעתם אחורנית...

ובראותי כי הטו את לב הקהל לבלתי קבל ממני דברי
אלהים חיים, גם אני חזרתי בי מלשאל ולהזכיר
בבית הכנסת שאני מתפלל בו, אע"פ שהייתי יכול
לשאול, אע"פ שאני יחיד, כיון שצורך רבים הוא, מכל
מקום לא רציתי לעשות אגודות אגודות. ולא הייתי
כותב בחול המועד, כי לא הורגלתי בכך, אלא שצורך
שעה הוא מפני חלול שם שמים, וגם יש בדבר הזה
קצת מצורך המועד. אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל

שו"ע או"ח ק"ז, ב:

יחידים הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלין
אותו בברכת השנים, אלא בשומע תפלה, ואפי' עיר
גדולה כנינוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה,